

[DOI:10.26104/NTTIK.2023.12.37.040](https://doi.org/10.26104/NTTIK.2023.12.37.040)

Мадалиева С.А.

**БАШТАЛГЫЧ КЛАССТА ДИФФЕРЕНЦИАЛДУУ МАМИЛЕНИ
УЮШТУРУУНУН АРТЫКЧЫЛЫКТАРЫ**

Мадалиева С.А.

**ПРЕИМУЩЕСТВА ОРГАНИЗАЦИИ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНОГО
ОТНОШЕНИЯ В НАЧАЛЬНОМ КЛАССЕ**

S. Madalievа

**ADVANTAGES OF THE ORGANIZATION OF THE DIFFERENTIAL
RELATION IN THE PRIMARY CLASS**

УДК: 373.1

Бул макалада бир класстагы бардык окуучулардын жеке өзгөчөлүктөрүн, мүмкүнчүлүктөрүн жана жөндөмдөрүн эске алган окуу стратегиясын пайдалануу каралган. Дифференциалдуу мамиле аркылуу мугалим окуучулардын кайсы деңгээлде экендигин аныктай алат жана материалды өздөштүрүүнү жогорулатуу үчүн алардын күчтүү жактарын пайдалануу аркылуу ар бир окуучунун жеке мүнөздөмөлөрүн, кызыкчылыктарын, мүмкүнчүлүктөрүн жана жөндөмдөрүн эске алышат жана окутууну ошого жараша өзгөртүшөт. Макалада окутуу процессинде фронталдык, топтук жана жеке формаларында жана сабактын ар кандай этаптарында дифференцияланган мамилени кантип ишке ашырууну карайбыз.

Негизги сөздөр: дифференциация, дифференцияланган мамиле, ички дифференциация, иш формалары.

В данной статье рассматривается использование стратегии обучения, учитывающие индивидуальные особенности, возможности и способности всех учащихся класса. Благодаря дифференцированному подходу учитель может определить уровень учащихся и учесть индивидуальные особенности, интересы, способности и навыки каждого ученика, используя их сильные стороны для повышения усвоения материала и соответствующей модификации преподавания. В статье мы рассматриваем способы реализации дифференцированного подхода в процессе обучения во фронтальной, групповой и индивидуальной формах и на разных этапах урока.

Ключевые слова: дифференциация, дифференцированный подход, внутренняя дифференциация, формы работы.

This article discusses the use of a learning strategy that takes into account the individual characteristics, capabilities and abilities of all students in the class. Thanks to a differentiated approach, the teacher can determine the level of students and take into account the individual characteristics, interests, abilities and skills of each student, using their strengths to increase learning and modify teaching accordingly. In the article, we consider ways to implement a differentiated approach in the learning process in frontal, group and individual forms and at different stages of the lesson.

Key words: differentiation, differentiated approach, internal differentiation, forms of work.

Киришүү. Дифференцияланган окутуу Л.С. Выготскийдин социомаданий теориясына негизделген. Анын айтымында, окутуу процессинде ар бир баланын индивидуалдуулугун, инсандыгын эске алуу керек, ошондуктан билимдерди өздөштүрүү, билгичтиктерге жана көндүмдөргө ээ болуу ар бир конкрет-

түү окуучудан көз каранды болот. Анда коомдун инсандын өнүгүшүнө кошкон маанилүү салымы каралат. Бул теория адамдардын өнүгүүсү менен алар жашаган маданияттын өз ара аракеттешүүсүн баса белгилейт. Бул адамдын билим алуусу – социалдык процесс экендиги тууралуу айтат. Анын айтымында, «билим берүүнүн жалпы максаты - өнүгүүнү жаратуу жана башкаруу, ал маданияттын интернализациясы жана социалдык мамилелер аркылуу социалдык окутуунун натыйжасы болуп эсептелет [1].

Дифференцияланган окутуу – бул бардык окуучулардын жеке өзгөчөлүктөрүн, мүмкүнчүлүктөрүн жана жөндөмдүүлүктөрүн эске алуу менен окутуу. Ал мазмунду (окутуу программасы), окутуу процессин жана окуучунун жетишкендиктерин баалоону (окутуунун жана баалоонун ар кандай методдору жана ыкмалары), окутуунун натыйжаларын презентациялоону (ар кандай типтеги жана деңгээлдеги тапшырмаларды колдонуу, анын ичинде ар кандай модалдуулукту эске алуу менен), жагымдуу окуу чөйрөсүн уюштурууну жана классты башкарууну дифференциациялоону алдын алат. Дифференцияланган окутуу процессинде ар бир окуучунун жаңы кырдаалдарды түшүнүү жана жаңы тажрыйба топтоо үчүн алган билимине жана мурунку тажрыйбасына таянуу керек, бул жөнүндө Л.С. Выготскийдин актуалдуу жана жакынкы өнүгүү зонасы жөнүндө теориясы тастыктайт. Дифференцияланган окутуу жалпы классты окутуу процессинде бардык окуучулардын күчтүү жактарын жана муктаждыктарын эске алат, бул скаффолдингди (колдоо каражаттарын) колдонууга зарылчылыкты билдирет. Мазмунду, процессти, натыйжаларды сунуштоону жана окуу чөйрөсүн дифференциациялоо жана үзгүлтүксүз баалоону колдонуу окутууда бул мамилени ийгиликтүү кылат. Дифференцияланган окутуунун негизги максаты болуп инсанды, анын таанылбилүү мүмкүнчүлүктөрүнө, жөндөмдүүлүктөрүнө (бирок стандарттан төмөн эмес) ылайык келген материалдын белгиленген деңгээлине жетишүүсүн өздөштүрүүсүн, ошондой эле мүмкүнчүлүктөрүнүн жана жөндөмдүүлүктөрүнүн өнүгүүсүн камсыздаган натыйжалуу окутуу

үчүн эң ыңгайлуу шарттарды түзүү эсептелет.

Заманбап шарттарда, мисалы, класста 30 андан да көп адам болгондо башталгыч класстын мугалимине сабак өткөрүү кыйын. Ар бир баланын материалды өздөштүрүүсүнө ынануу дээрлик мүмкүн эмес, анткени ар бир окуучунун өздөштүрүү темптери жана өнүгүү деңгээли ар башка. Демек, мугалимдин алдында окуу материалын өздөштүрүү, темперамент, физикалык ден соолугунун ар кандай деңгээлдеги балдар бирдей билим стандарттарын өздөштүрүү жана ошол эле учурда физикалык жана психикалык саламаттыгын сактоо үчүн окуу процессин кантип уюштуруу керек деген милдет турат.

Бир дагы бала мектепке ийгиликсиз болуп келбейт. Мектепке окууга болгон каалоо менен келет. Ийгилик сезими болбосо, бала мектепке жана окууга болгон кызыгуусун жоготот. Бул маселени чечүү үчүн мугалим окуу-тарбия иштерин класс ичиндеги жекелештирүүнү колдоно алат [1, 68-б.].

Бул макалада тарбия иштеринин фронталдык, топтук жана жеке формаларында жана сабактын ар кандай этаптарында дифференцияланган мамилени кантип ишке ашырууну карап чыгабыз.

Негизги бөлүгү. Дифференциация тарбиялык иштин бардык үч формасында болушу мүмкүн: фронталдык, топтук жана жекече.

Биринчиден, фронталдык иште тарбиялык иштерге жекече мамиле кылууну карап көрөлү. Төмөнкү ыкмаларды колдонсоңуз болот: мугалимдин оозеки баяндоосунда ар кандай деңгээлдеги окуяны колдонуу, башкача айтканда, мугалим алгач өзүнүн материалын жөнөкөйлөтүп, андан кийин татаалдаштырат; билим берүүчү маекти колдонуу, анын жүрүшүндө окуучулар көйгөйлөрдү коюуга, класстан тышкаркы билимдерин көрсөтүүгө түрткү болот, ошондой эле ролдук оюнда, талкууларда жеке айырмачылыктарды эске алууну да колдонсо болот.

Жекелештирүүнүн негизги мүмкүнчүлүктөрү окуучулардын өз алдынча иштөөсүндө ишке ашат.

Фронталдык иш учурунда индивидуалдаштыруунун негизги мүмкүнчүлүгү катары тарбиялык баарлашуу өзгөчөлөнөт. Анын эки түрү бар:

1) Мугалимдин катуу жетекчилиги астында өтүүчү жана белгилүү бир окуу темасы менен байланышкан окууга байланыштуу сүйлөшүү.

2) Темасы программалык окуу материалына анча деле тиешеси жок эркин билим берүүчү баарлашуу. Сүйлөшүүдө окуучуга өзүнүн жеке тажрыйбасына жана кызыкчылыктарына байланыштуу өз оюн эркин айтууга мүмкүнчүлүк берилет. Көбүнчө баарлашуунун темасы окуучулардын өздөрүнүн ойлорунан келип чыгат. Мындай баарлашуулар окуучулардын окуу мотивациясын жогорулатууга, алардын билимин байытууга жана тиешелүү баалуулуктарды берүү процессинде индивидуалдуулугун өнүктүрүүгө

гө салым кошо алат.

Чакан топто окуучу өзүнүн индивидуалдуулугуна ылайык иш-аракет кылуу жөндөмдүүлүгү боюнча фронталдык ишке караганда ыңгайлуу шарттарда болот. Чакан топтун ичиндеги баарлашууда окуучу өз оюн айта алат, кызыгуусуна жана жөндөмдүүлүгүнө ылайык билим берүү маселелерин чечүүгө активдүү катыша алат. Айрыкча индивидуалдаштыруу үчүн жагымдуу шарттар белгилүү бир жол менен түзүлгөн топтор болуп саналат. Буга биринчи кезекте окуучулардын өнүгүү деңгээлине жараша мугалим тарабынан түзүлгөн топтор кирет. Мындай учурларда күчтүүрөөк топко татаалыраак, алсыз топко жеңилерээк тапшырмалар берилет (Көп деңгээлдүү тапшырмалар стратегиясы). Топ окуучулардын өздөрүнүн каалоосуна жараша түзүлүшү мүмкүн. Мында окуучулардын кызыгуулары, иш стили жана достук мамилелери бири-бирине дал келет. Мындай тайпада иштөө окуучунун инсандык сапаттарынын көрүнүшү үчүн жагымдуу шарттарды түзөт. Мындан тышкары, топторго деңгээлдүү тапшырмаларды сунуштай аласыз [2, 89-б.].

Бир тапшырманы өз алдынча аткаргандан кийин, окуучу окутуу процессинин жүрүшүндө өзүн ишенимдүү жана кийинки тапшырманы жасоого шыктануусун сезет. Бирок, класста таптакыр ар түрдүү ой жүгүртүү өзгөчөлүктөрү, ой жүгүртүү процесстеринин ылдамдыгы, таанып-билүү кызыкчылыгы жана өнүгүү деңгээли менен окуучулар окуй тургандыгын бул жерде белгилей кетүү керек. Ошондуктан, биргелешкен окутууда дифференцияланган мамилени колдонуу өтө маанилүү. Класстагы бардык окуучулар бир эле тематикалык тармактын үстүнөн иштешет, бирок тапшырмаларды аткаруу менен, окуучулар өзүлөрүнүн түшүнүү деңгээлинде ар кандай натыйжага келиши мүмкүн. Дифференциация мугалим тарабынан ар түрдүү окуучулар үчүн тапшырмаларды кылдат пландаштырууну дагы, ошондой эле окуучулардын бул тапшырмаларды кантип аткаруусун, окуп-үйрөнүүдө алдыга жылышын дагы камтыйт.

Негизги натыйжалар жана аларды талкуулоо. Окутуу процессинде окуучулардын жекече же алардын бир нечесинин группалык өзгөчөлүктөрү эсепке алынгандай шарттарды изденүү көйгөйү келип чыгат. Окуучулардын типтүү айырмачылыктарын эсепке алуу менен мүнөздөлүүчү окуу-тарбиялык процесс дифференциацияланган процесс деп аталат. Окутууну дифференциациялоо – дидактиканын эң негизги проблемаларынын бири, анткени, окуучулардын жекече өзгөчөлүктөрүн эске алуу, аларды толук пайдаланган кезде гана окутуунун билим берүүчүлүк жана тарбиялоочулук гана эмес, анын балдарды жалпы өнүктүргүч потенциалынын жогорку эффективе жетишүүгө болот.

Дифференциаланган окутууну колдонуу менен мугалим: кабыл алуунун алдыңкы стилин аныктайт, сабаттуулук кондүмдөрүнүн калыптанышынын диагностикасын өткөрөт, окуучулардын күчтүү жана алыс жактарын жазат, мурунку окутуу тажрыйбасын жана жаңы билимдерди өздөштүрүүгө даярдыгын баалайт, окуучулардын артыкчылыктарын жана кызыкчылыктарын аныктайт, окуу жетишкендиктерин жазат.

Өлкөбүздүн алдыңкы мектептеринде сабакты дифференциациялап уюштуруунун төмөнкүдөй формалары да кеңири практикаланат:

1. Жаңы материалдын негизги мазмуну 15-20 минута ичинде бүткүл окуучуларга фронталдуу баяндалат. Андан кийин күчтүү окуучуларга жана орто окуучуларга баяндалган материалды сезимдүү түрдө ойлонуп чыгуу жана аны тереңдетүү боюнча өз алдынча иштөөгө тапшырмалар берилет. Бул учурда мугалим материалды калган окуучуларга фронталдуу түшүндүрүүсүн улантат. Сабактын андан кийинки этабында мугалим акыркы группадагы окуучуларга өз алдынча иштөөгө тапшырма берет да, ал эми өзү бул учурда биринчи жана экинчи группалардагы окуучулардын өз алдынча иштеринин жыйынтыктарын анализдеп чыгып, аларды өздөштүрүлгөн материалды фронталдуу жалпылоого даярдайт. Андан кийин материал 3-5 минута ичинде фронталдуу жалпыланып жыйынтыкталат.

2. Кээде дифференциациялоонун мындай формасы да колдонулат: сабактын башталышында, адегенде 2-3 минута ичинде өтүлө турган темага ылайык жүргүзүлө турган иш боюнча бардык окуучуларга фронталдуу жалпы үлгү берилет. Андан кийин өтүлө турган жаңы материалды активдүү кабыл алууга даярдануу үчүн мыкты окуган окуучуларга өз алдынча иштөөгө тапшырмалар берилет. Бул учурда (15-20 минута) мугалим орто жана начар окуган окуучулар менен иш жүргүзүп, аларды эми жаңы өтүлүүчү материалды туура түшүнүп кабыл алууга даярдайт, ошентип окуучулардын бардыгы даяр болушкан соң жаңы материал фронталдуу үйрөнүлөт. Башкача айтканда, мугалим тапшырманы аткаруунун үлгүсүн окуучуларга көрсөтүп берет, ал «моделдештирүү» деп аталат, ушул учурда окуучулар тапшырманын аткарылышына байкоо жүргүзүшкөнүнө көңүл буруу маанилүү. Мисалы, эң күчтүү окуучуларга дилбаяндын темасы гана берилет; андан кийинки группадагы окуучуларга дилбаяндын темасы жана планы кошо берилет; андан кийинки группадагы окуучуларга дилбаяндын темасы, планы жана таяныч тексттер жана кээ бир сүрөттөр кошо берилет.

Корутунду. Демек, окуучулар өздөрүнүн окуу мүмкүнчүлүктөрүнө (окуй алуу), жөндөмдүүлүктө-

рүнө жараша программалык ар бир теманы ар түрдүү деңгээлде, ар түрдүү көлөмдө окуп үйрөнө алат:

1. Күчтүү окуучулар окуу китебинен башка да кошумча илимий адабияттарды пайдаланышат, демек, алар берилген тема боюнча билимдерин өз алдынча тереңдеттишет.

2. Башкалары окуу китептеринен жана андан тышкары дагы башка окуу колдонмолорунан пайдаланышат, демек, алар берилген тема боюнча билимдерин өз алдынча бир кыйла даражада кеңейтишет.

3. Үчүнчүлөрү жалаң окуу китебинен пайдалануу менен гана чектелишет, демек, алар берилген тема боюнча минималдуу милдеттүү болгон билимди алуу менен гана чектелишет, аны өз алдынча тереңдете да, кеңейте да алышпайт.

4. Төртүнчүлөрү класста угуп көргөндөрү менен гана чектелишет, алар окуу китебин да талаптагыдай окуп пайдаланышпайт, демек, алардын берилген тема боюнча билинер-билибес гана түшүнүгү болот. Мунун өзү ар бир тема боюнча тапшырмаларды түрдүү группадагы окуучулардын мүмкүнчүлүктөрүнө ылайыктап камдап алып, окутууну алардын ар бири сөзсүз эмгектенгидей түрдө уюштуруп өткөрүүнү зарыл түрдө талап кылат.

Ошондуктан, дифференциаланган окутуу эң оор жумуш. Мугалимден ойлонулган, талкыпаган эмгекти, сабакка чыгармачылык менен даярданууну, окуучулардын жакшы билимин талап кылат. Бул окутуу ыкмасы ырааттуулукту жана системалаштырууну талап кылат. Мына ушул факторлордун негизинде гана программалык материалды өздөштүрүүдө оң натыйжаларга жетишүүгө, ар кандай жеке жөндөмдүүлүктөргө ээ болгон окуучулардын таанып билүү активдүүлүгүн калыптандырууда, алардын чыгармачылык активдүүлүгүн жана өз алдынчалыгын өнүктүрүүдө жогорку натыйжалуулукка жетишүүгө болот.

Адабияттар:

1. Антропова М.В. Дифференцированное обучение: педагогическая и физиологигигиеническая оценка. // Педагогика. –1992. – №9-10. – С. 39-51.
2. Вендровская Р.Б., Шахмаев Н.М. Дифференциация обучения. // Российская педагогическая энциклопедия. Т. 1. – М., 1993.
3. Выготский Л.С. Психология развития ребенка. – М: Изд-во «Смысл», изд-во «Эксмо», 2004. – 512с.
4. Касымова Г.А. Педагогические условия формирования у будущих учителей начальной школы компетентности оценивания достижений учащихся / Автореф. дисс. канд. пед. наук:13.00.01. – Б., 2014. – 23 с.
5. Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору. Кыргыз педагогикасы (энциклопедиялык окуу куралы). - Б., 2004.
6. 1-2-модуль Башталгыч мектепте дифференциалдык жана интеграциялык окутуу. Орозова Р.А., Эсенгулова М.М. Усупова М.К. ж.б. - Бишкек, 2021.